

E-DEVLET UYGULAMALARININ HUKUK DEVLETİNE ETKİSİ: YENİ KAMU İŞLETMECİLİĞİ PARADİGMASI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME¹

THE IMPACT OF E-GOVERNMENT ON THE STATE OF LAW: AN EVALUATION FROM THE NEW PUBLIC MANAGEMENT PARADIGM

Yasemin MAMUR İŞİKÇİ*

* Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yönetimi, mamurysm@gmail.com

ÖZ

Bilgi iletişim teknolojilerinin yaşamın birçok alanında yaygın olarak kullanılmasını ifade eden ve dijital çağ olarak tanımlanan günümüzde kamu yönetimin alanında da teknolojiye ağırlık verilen bir yönetim anlayışı söz konusu olmuştur. E-Devlet olarak adlandırılan bu uygulamalar, 1980'lerden itibaren kamu yönetimi reformlarına damgasını vurmuş olan "Yeni Kamu İşletmeciliği" (YKİ) paradigmasının "hız, esneklik, verimlilik, ekonomiklik" gibi ilkelerine dayanan pratiklerinin hayata geçirilmesinde bir araç olarak benimsenmiştir. Bu çalışmanın amacı da, E-Devleti, YKİ Paradigması ile ilişkilendirerek hukuk devleti üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Çalışma, E-Devlet Modelinin, hak ve hürriyetlerinin güvencesi olan "hukuk devleti" olgusuna olan etkilerini YKİ kuramı açısından eleştirel bir şekilde değerlendirmesi açısından önem taşımaktadır. Literatüre dayalı betimsel analiz yöntemlerinin kullanıldığı araştırmanın sonunda E-Devlet'in YKİ ilkeleri üzerinden olumlamalara rağmen "hukuk devleti" açısından oldukça önemli riskler taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelime, Anahtar Kelime, Anahtar Kelime, Anahtar Kelime.

Jel Kodları: L26, O18, R11, B21.

ABSTRACT

Intoday's world, where in formation communication Technologies are widely used in many areas of life and are defined as digital age, there is a concept of administration that focuses on technology in the field of public administration. These applications, called e-government, have been adopted as a means of deceiving the practices of the "new public management" paradigm, which has struck public administration reforms since the 1980s, based on principles such as "speed, flexibility, efficiency".

The aim of this study is to analyze the effects on the state of law by linking the E-State with the Paradigm of New Public Administration. The study is important in terms of critically evaluating the effects of the E-State model on the "rule of law", which is the assurance of rights and freedoms, in terms of NPM theory. At the end of these archusing descriptive analysis methods based on literatures, E-State has achieved considerable risks in terms of "lawstate" despite affirmation over NPM principles.

Keywords: E-government, State of Law, New Public Management, Democracy

Jel Codes: L26, O18, R11, B21.

¹ Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından 1-4 Kasım 2017 tarihleri arasında düzenlenen 15. Kamu Yönetimi Forumu'nda aynı başlıkla sunulan bildirinin genişletilmiş versiyonudur.

1. GİRİŞ

Son zamanlarda teknolojiadaki gelişmelerin yanında internetin de hızla yaygınlaşması sonucu bilginin miktarı ve paylaşımının hızla arttığı bir çağ yaşanmaktadır. Dijital çağ olarak tanımlanan 'teknoloji kullanımının ekonomik ve sosyal yaşamın önemli bir parçası haline geldiği aynı zamanda bilgi paylaşım hızının da oldukça hızlı bir şekilde arttığı' günümüzde, gelişmeler toplumların ekonomik ve siyasal yapılarının yanında yönetsel yapılarını da büyük dönüşümlere uğratmaktadır. Dijital çağda teknolojinin giderek artan bir hızla yenilenmesi ve yaygınlaşması ile birlikte, ülkelerin kamu yönetimlerinde gözlemlenen en önemli değişikliklerden biri E-Devlet modellerinin uygulanmaya başlanması olmuştur.

1991 yılının başlarında ABD'nin Ulusal Performansının Gözden Geçirilmesi Bilgi Teknolojisi Raporunda yer alan bir bilgiye göre Dünyada, '*elektronik bankacılık*' yönetimiyle başlamış olan E-Devlet (Young-Jin, Kim Seang-Tae, 2008: 33-34'den akt.Karagülmez, 2010: 450) en genel olarak, politik ve yönetsel süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması (Yıldız ve Karakaya Polat, 2012: 623) olarak tanımlanmaktadır. Gartner, E-Devleti, hizmet sunumunun, seçmen katılımının ve yönetişimin, internet, teknoloji ve medya aracılığı ile sürekli olarak geliştirilmesi olarak ifade etmiştir (Akt. Jayashreeand G.ve Marthandan, 2010).

Ndou (2004: 3) ise E-Devleti, *kamu yönetiminin, vatandaş ve özel sektör ile karşılıklı ilişkilerini dönüştürmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması* (Akt. Maraş, 2011:121) şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım, E-Devletin kamu yönetimi üzerindeki etkisine de işaret etmektedir. Gerçekten de E-Devlet Modeli dijital çağ olarak tanımlanan şu dönemde, 'kamu yönetiminin yapısını ve değerlerini değiştirme' gücünü içinde barındıran ve dolayısıyla kamu yönetimini de büyük dönüşümlere uğratan önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü; E-Devlet

bağlamında bilgi teknolojileri, yeni yönetim anlayışının kalite, sorumluluk, etkinlik gibi hedeflerini gerçekleştirirken, aynı zamanda, örgütlerin kurumsal yapısını ve davranışsal ilişkilerini de değiştirmektedir. Nitekim, bilgisayar ve dolayısıyla internet, vatandaşların istek ve taleplerine yönelik olarak işlemleri hızlandırıp kırtasiyeciliği azaltmakta, bilgiye erişimi ve yönetsel katılımı artırmaktadır (Sarıtaş, 2010: 72'den akt. Doğan ve Ustakara, 2013: 2).

Bununla birlikte bu olumlamalarda; E-Devlet modelinin,1980'lerden itibaren kamu yönetiminin 'eşitlik, kamusal yarar, toplumsal ve sosyal adalet' gibi kamusal değerlerini 'etkinlik, ekonomiklik, verimlilik, hız, kalite' gibi işletme değerleri ile değiştiren ve son yirmi yılın kamu reformlarına damgasını vurmuş olan 'Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ)paradigmasının pratiklerinin hayata geçirilmesinde bir araç olduğunu da dikkate almak gerekmektedir. Nitekim,1970'lerin sonunda kapitalizmin içine düştüğü krizden refah devletinin yüklendiği roller sorumlu tutulmuş ve 'yeni kamu işletmeciliği' doktrininin kök salmasına yardım eden yeni sağ ideolojinin söylemleri doğrultusunda, geleneksel kamu yönetimi anlayışından özel sektöre doğru bir kopuş süreci yaşanmaya başlamıştır. Neoliberalizm temelinde varlık kazanan yeni sağ söylemler, sosyal devleti verimsiz, hantal, savurgan olmakla suçlayarak kendine meşruluk zemini hazırlarken, devletin küçültülmesini, dahası devletin görev alanı içinde kalan pek çok kamu hizmetinin de piyasaya özgü yöntem ve ilkelere göre yerine getirilmesini salık vermektedir. 1980'li yılların sonu ve 90'lı yılların başında katı merkeziyetçi ve bürokratik yapısı nedeniyle geleneksel kamu yönetimi hızla terk edilerek bu alan, YKİ yaklaşımının temel unsurlarını uygulamaya geçirecek şekilde hızla yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. YKİ' de öncelikle, bürokrasinin yarattığı sorunlar yüzünden büyük ve hiyerarşik örgüt modellerinin yerine, küçük ve esnek yapıların geliştirilmesi önerilmektedir. Bu bakımdan YKİ anlayışında, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, etkinlik

verimlilik ve hızın sağlanması açısından merkezi yönetimin yerine şebeke ve ağ tipi örgütlenmeler tercih edilmektedir. Böylece, YKİ yaklaşımını simgeleyen temel değerler; Gruening (2001: 2)'in belirttiği üzere, ‘*özelleştirme, yönetim ve siyasetin birbirinden ayrılması, yönetimde esneklik ve iletişim teknolojilerinin daha çok kullanılması*’ olarak ortaya çıkmaktadır. YKİ, bürokrasiyi kamu sektörünü yönetmenin en etkin aracı olmadığını savunurken, geleneksel bütçe süreçleri ve ağır kamu hukuku kurallarının yerine sözleşmecilik anlayışının uygulanmasını (Lane, 2000: 305), kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde özel sektör yöntem ve tekniklerinin kullanılmasını öngörmektedir.

Bu bağlamda, teknoloji ve interneti iş ve faaliyetlerinde sıklıkla kullanan e-ticaret firmalarının kullandığı araçlar çoğu kamu sektöründe de kullanılmaya başlanmıştır. Etkinlik, maliyetleri düşürme ve E-Ticaretin gelişimi hükümetlerin öncelikli amaçları olduğundan, yönetsel E-Devlete doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Böylece, E-Devlet programları daha çok müşteri odaklı olmuş ve iş dünyasına sundukları hizmetler vatandaşlara sundukları hizmetlere nazaran daha öncelikli bir düzeye gelmiştir (Sobacı, 2012: 17). Bu açıdan bakıldığında, E-Devlet uygulamalarının aracılık ettiği anlayış neticesinde kamu yönetimi amaçsal ve araçsal olarak büyük bir dönüşüm içine girmiştir. Bu anlayışın temelinde “*piyasa mekanizmasını temel alan ve hizmet kullanıcılarına daha fazla seçenekler sağlayan bir kamu örgütü oluşturma amacı bulunmaktadır*” (Saran, 2004: 19’den akt. Balcı, 2012: 105). Bürokrasiyi ve bürokratik kurullarla sıkı sıkıya bağlı olan kamu hukuku kurallarını da özel sektörün hareket alanını genişletmek amacı ile “*esnekleşme-kuralsızlaştırma*” yönünde hedef alan bu anlayışın araçsal ürünlerinden biri olarak ortaya çıkan E-Devlet modeli de bir bakıma getirdiği yeniliklerle birlikte “hukuk devleti” olgusuna da etki etmektedir.

Bu çalışmada da E-Devlet’in “etkinlik, etkililik, verimlilik, kalite, hız, şeffaflık, demokrasi” gibi olumlamalara rağmen “kişi hak ve hürriyetleri ile güvenliğini tehdit eden, baskı altına alan, bireylerin demokratik davranışlarını ve anlayışlarını kısıtlayan” bir araca dönüşerek “hukuk devleti” açısından tehlikeli bir silaha da dönüşme potansiyeline sahip olduğu savlanmaktadır. Bu makalede, E-Devlet uygulamalarının hukuk devleti üzerindeki etkileri, E-Devlet uygulamalarına kaynaklık eden YKİ kuramı ile birlikte değerlendirilerek ele alınmıştır. Çalışma, E-Devlet Modelinin, hak ve hürriyetlerinin güvencesi olan “hukuk devleti” olgusuna olan etkilerini YKİ kuramı açısından eleştirel bir şekilde değerlendirmesi açısından önem taşımaktadır. Literatür incelendiğinde konuyu kuramsal düzeyde ele alan çok fazla bir araştırmanın olmadığı görülmüştür. Dahası E-Devlet konusunu ele alan araştırmaların çoğu uygulama örneklerine dayanmakla birlikte aynı zamanda bu uygulamaları olumlama düzeyinde kalmaktadırlar² Sobacı’nın (2012) belirttiği gibi E-Devlet kavramının eleştirel bir süzgeçten geçirilmesi alana zenginlik katacaktır. Hele de bu yönde ki bir değerlendirmenin E-Devlet uygulamalarının, üzerindeki etkisini konu alan çalışmaların oldukça az olduğu “yargı” alanında ve özellikle de “hukuk devleti” gibi ilkesel bir kavram üzerinde yapılmış olması oldukça önem taşımaktadır. Konu ile ilgili oldukça az sayıda olan araştırmaları şu şekilde sıralamak mümkündür; Akdoğan (2015) çalışmasında “E-Belgelerin kamu yönetimine hukuki etkilerini incelemiş ve e-belgenin oluşturulmasındaki süreçler hakkında bilgi sahibi olunmadığı için belgelerin elektronikleşmesinin tek başına şeffaflaşmaya yol açmayacağına” vurgu yapmıştır. Güner (2011), Ulusal Yargı Ağı Projesini “Kişi Özgürlükleri ve CMK Kapsamında” değerlendirdiği çalışmasında E-Devlet uygulamaları sayesinde gizlilik gerektiren belgelere kanuna aykırı bir

² Örnekler için bkz. (Uçkan, 2003; Şahin,2008; Giray, 2010)

şekilde rahatlıkla ulaşmanın mümkün olduğunu, bu durumun da kişisel özgürlükleri tehdit ettiğini ifade etmiştir. Ünal ve Kiraz (2016) çalışmalarında, bir e-devlet uygulaması olan UYAP Bilişim Sistemi'ni "etkinlik ve verimlilik" açısından irdelemişler, ancak bu sistemin, hukuk devletinin temel gayesi olan "kişi hak ve özgürlükleri" ne katkısı ile ilgilenmemişlerdir. Yiğit Şakar (2011) araştırmasında, E-Haciz uygulaması örneği üzerinden Türkiye'de e-devlet uygulamalarının vergi hukuku alanına yansımalarını irdelediği çalışmasında, idarenin hukuk sınırlarından ayrılması sonucunu doğuran bir dizi sorunun yaşandığını ortaya koymuştur. Ketizmen ve Ülküderner (2007)'de çalışmalarında, kişisel verilere web sayfalarından hukuka aykırı olarak kolaylıkla ulaşılabilir kamu web sayfalarına örnekler vermişlerdir. Tataroğlu (2009) da çalışmasında bireylerden devletin egemenlik gücüne dayanarak bireylerin rızası olmadan toplanan bilgilerin hem diğer bireyler hem de devlet tarafından istismar örneklerini incelemiştir.

E-Devleti, YKİ Paradigması ile ilişkilendirerek hukuk devleti üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada öncelikle E-Devlet kavramı tanımlanmış, ardından E-Devletin YKİ paradigması ile ilişkisi ortaya konulmuş ve son olarak da bu ilişkiden yola çıkılarak E-Devletin hukuk devleti üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

2. E - DEVLET KAVRAMI

1991 yılının başlarında ABD'nin Ulusal Performansının Gözden Geçirilmesi Bilgi Teknolojisi Raporunda yer alan bir bilgiye göre Dünyada, "elektronik bankacılık" yönetimiyle başlamış olan E-Devlet (Young-Jin, Kim Seang-Tae, 2008: 33-34'den akt.Karagülmez, 2010: 450) en genel olarak, politik ve yönetsel süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması (Yıldız ve Karakaya Polat, 2012: 623) olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımla E-Devlet, bilgi ve iletişim

teknolojilerinin kamu yönetiminde kullanılması yolu ile vatandaşların, devlet kurumlarının ve piyasa aktörlerinin kamu bilgilerine ve hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıran bir sistemdir (Lambrinousdakıs vd.,2003'den akt. Akın ve Sezgin, 2007). Stowers (2011: 7) da benzer şekilde E-Devleti; özel sektöre, vatandaşlara, kurum personeline ve diğer kamu kurumlarına, kamu hizmetlerinin ve bilgilerinin sunulmasında web tabanlı internet uygulamaları ve teknolojinin kullanılması olarak tanımlamıştır.

Bu tanımlamalar bağlamında, "*E-Devlet uygulamalarını kamu hizmeti sunan ve bu hizmeti alan taraflar olarak devlet-toplum ilişkilerini yeniden tanımlayacak ve bu ikisi arasında sağlanacak bir ortaklık anlayışı çerçevesinde yürütecek potansiyellere sahip yeni bir anlayış*" (Silcock, 2001: 88'den akt. Balcı ve Kırılmaz, 2009: 48) olarak değerlendirmek mümkündür.

"E-Devlet temelde dört aşamada gerçekleştirilmektedir. Birinci aşama, oluşturulan web sayfalarında bilgi sunulması; ikinci aşama, bazı hizmetlerin devlet tarafından çevrimiçi sağlanması; üçüncü aşama tek bir devlet ana kapısı, portalı oluşturarak hizmetlerin hepsinin burada toplanarak tek kaynaktan sunulması ve dördüncü aşama ise yeni hizmetlerin ortaya çıkmasıdır" (Odabaş, 2002'den akt. Çelen, Çelik, ve Seferoğlu, 2011).

Bu haliyle E-Devlet, Demirhan ve Türkoğlu (2014)'nin Delibaş ve Akgül (2010)'den aktardığı gibi, 'devleti ilgilendiren tek yanlı bir değişimden ziyade, pek çok kişi ve toplumsal kesimi ilgilendiren; hatta, toplumla devlet arasındaki ilişkiyi kökten değiştirme gücüne sahip bir projedir. E-Devlet gerçekte, geleneksel devletin devamını sağlamak yerine onun yapısal ve zihinsel olarak dönüşümünü amaçlayan bir model olarak talep edilmektedir'. E-Devlet, hizmetlerin elektronik ortamda sunulma imkanını getirirken aynı zamanda "*herhangi bir erişim noktasından, yirmidört saat, müşteri odaklı bir yaklaşımla, kamu yöneticileri ile vatandaş-ış dünyasını zaman-mekan kısıtlaması olmaksızın bir araya*

getirmektedir”(Wimmer 2002: 93’den akt.Törenli, t.y.:196)

E-Devlet, tek başına nötr bir durumu ifade etmektedir. Bunun anlamı, E-Devletin, E-Devlet teknolojisini kullanan güçlerin amacının iyi ya da kötü olmasına göre olumlanması ya da olumlanmamasıdır. Kullanılış amacına göre anlam yüklenen E-Devlet, belirli bir paradigmanın ürünü olarak araçsal bir değer taşımaktadır. Bu paradigma ise E-Devlet uygulamalarının önem kazanmasına kaynaklık eden YKİ akımıdır. Bundan sonra bu akımın doğmasına neden olan faktörler, özellikleri dünyada ve Türkiye’de gelişim serüveni ve E-Devlet ile ilişkisi açıklanmıştır.

3. YENİ KAMU İŞLETMECİLİĞİ PARADİGMASI VE E-DEVLET İLE OLAN BAĞLANTISI

YKİ anlayışı, ekonomik, toplumsal, politik ve teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik nedenler, devletin yapmış olduğu harcamaların büyüklüğü ile ilgilidir. Bilindiği üzere, 1929 yılında yaşanan Ekonomik Bunalım’dan kurtulabilmek için benimsenen Keynesyen politikalar ve Refah Devleti uygulamaları özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelen yıkımları onarmak için oldukça yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bu durum, devletin işlevlerini ve müdahale alanını ve dolayısıyla harcamalarını büyük ölçüde artırmıştır. Diğer yandan, talep yetersizliği nedeni ile girdiği 1929 Büyük Bunalımını refah devleti uygulamaları ve Keynesyen politikalar ile atlatan kapitalist sistem 1970’lerden itibaren düşen kar oranlarıyla birlikte yeni bir krize girmiştir. Bu krizin sorumlusu olarak devletin artan harcamaları ve üstlendiği görevler dolayısıyla büyüyen yapısı gösterilmiştir.

“Özellikle 1980’lerde neoliberal/yeni sağcı politikalar (...) çerçevesinde,(.....)devletin küçültülmesi, kamu harcamalarının azaltılması ve bir etkinlik arayışı gündeme gelmiştir. Başka bir deyişle, daha az kaynak ile daha çok mal ve hizmet üretimi bağlamında, 3E olarak (economy,

efficiency, effectiveness) ifade edilen ve YKİ reformlarının temelinde yer alan ilke, reformlara ilişkin yol haritasının başlangıç noktası olmuştur”(Sobacı, 2014: 54).

1980’li yıllardan itibaren batı ülkelerinden başlayarak, kamu yönetimi reformu uygulamaları ile birçok ülkeye yayılmış olan YKİ 70’li yıllardan itibaren ‘müdahaleci devleti’ hedef alan yeni sağ ideolojiden beslenmektedir (Canpolat ve Cangir, 2010: 27). “*Bu durum, geleneksel kamu yönetimi anlayışından, YKİ’ye geçişe politik bir boyut kazandırmaktadır*”. (Sobacı, 2014: 58). YKİ ile Yeni sağcı politikalar arasındaki ilişki oldukça belirgindir (Ingraham,1997:329’dan akt. Sobacı, 2014: 59) Nitekim, her iki söylem de devlet müdahaleciliğini hedef almakta ve kamusal hizmetlerin sunumunda kamu yönetiminin rolünün en aza indirilmesini öngörmektedir.

YKİ’nin ortaya çıkışında ekonomik ve politik sebepler kadar toplumsal nedenler de büyük rol oynamaktadır. Teknolojik ilerlemelerin oldukça hızlı olduğu günümüzde insanlar öncesine göre daha çok bilgiye ulaşabilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle son otuz yıl içinde bireysel hak ve özgürlüklere yapılan vurgu da artmıştır. “*Bu bağlamda, giderek daha eğitilmiş, bilgili olan ve hakkını arayan insanlar, kamu kurumlarından daha nitelikli ve hızlı hizmet talep etmeye başlamışlardır*” (Sobacı, 2014: 57). Dolayısıyla, geleneksel kamu yönetiminin kuralcı, katı, hantal yapısı eleştirilerin odağı haline gelmiştir. Bu durum, YKİ’nin öngörülerinin uygulamaya konulması için bir meşruiyet zemini hazırlamıştır.

YKİ anlayışı

“Her şeyi yapan ve üstlenen devlet anlayışı yerine her şeyi düzenleyen, denetleyen ve kuralları belirleyen devlet anlayışını benimsemekte, kamu sektöründe daha fazla rekabete ve özel sektör tarzı yönetim anlayışlarına yer veren, vatandaşı bir müşteri gibi değerlendirip onların memnuniyetini önemseyen, kamusal hizmetleri halka en yakın birimler tarafından sunulması düşüncesi çerçevesinde güç ve yetki devrini ön gören

bir sistemi benimsemektedir.” (Parlak ve Sobacı, 2010: 198).

Böylelikle, YKİ ile birlikte kamu hizmetleri ve devletin görevi yeniden tanımlanmış, kamunun faaliyet alanı piyasa lehine daraltılırken bir kısım görev ve sorumlulukları da özel sektöre devredilmiştir. Dahası, devletin görev alanı içinde kalan ve özel sektöre devredilmesi söz konusu olmayan pek çok kamu hizmetinin de özel sektöre özgü yöntem, ilke ve araçları ile yerine getirilmesi yaygınlaşmıştır.

YKİ Hukuk Devleti üzerinde de bir değişimi beraberinde getirmiştir. Kamu sektörünün “kamusal” boyutu ve “hukuki-bürokratik” süreçleri kamu hukuku ve geleneksel kamu yönetiminin temel vurgularıdır (Ömürgönülşen, 2003: 13). Ancak bu temel değerler YKİ yaklaşımı ile birlikte büyük ölçüde değişmektedir. Nitekim, hükümetlerin tercihi bu anlayışla birlikte, “hukuki-formel ve esnekliği olmayan” yapı ve süreçlerden”, “esnek yapı ve sonuç odaklı” yapılara doğru kaymıştır. Bu çerçevede Ömürgönülşen’in (2003) Tan’dan (1988 ve 1995) aktardığı üzere, “hukuki-bürokratik kurallar”, hatta “yönetim-hukuk” ilişkisi sorgulanmakta, ekonomik-işletmeciyi rasyonalite büyük bir hızla hukuki rasyonalitenin yerini almaktadır. Bu süreçte, kamu sektörünün başarısı “hukuka uygunluk” kriteri ile değil, “ölçülebilir sonuçlar” aracılığı ile ölçülmeye başlanmıştır. Bu süreç hukuk devleti üzerinde bir yıpranmaya sebep olmaktadır. Oysaki *“Kurumların mevcudiyetinin birincil amacı performanstan çok meşruiyettir ve anayasal ilkelere göre yönetimin piyasa mekanizmaları üzerine değil hukuk ve meşruiyet üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Oysa müşteri odaklı işletmecilik; vatandaşlık ve hukuk gibi demokratik değerlere yeterince değer vermemiştir”* (Ashworth vd., 2007: 165; Ricucci, 2001: 172; Lynn, 2001: 144’dan akt. Tuncer ve Usta, 2013: 190).

Kamu yönetiminde işletmecilik anlayışı yönünde yaşanan bu değişim, disiplinin ilgi

alanı olan yönetim olgusunu içinde bulunduğu siyasal ve sosyal ortamdan soyutlayarak tarafsızlaştırmakta, teknik ve mekanik yönleri ile yeniden düzenleyerek; rasyonel, verimli, etkin örgütlenme ve kaynak kullanımı gibi yönetsel amaçların gerçekleştirilmesi ile teknik bir boyuta indirgemektedir (Aksoy, 1995’den akt. Güzelsarı, 2004: 3). Son yıllarda dünya genelinde yaygınlık kazanan YKİ’nin etkinliğe ve verimliliğe vurgu yapması, kamu yönetiminde yeni teknolojilerin giderek daha fazla oranda kullanılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu akımın etkisi ile yukarıda sözünü ettiğimiz gibi faaliyetleri ve amacı “teknik boyut” ile sınırlandırılmış olan kamu yönetimi kuruluşları hizmet sunumunu özel sektör değer ve anlayışı ile yerine getirmeye çalışırken, yeni teknolojilerden destek almakta, böylece daha etkin, hızlı ve verimli hizmet üretmeyi hedeflemektedirler.

Kamusal bilgi ve hizmetlerin dijital ortamda sunumu ve devletin, vatandaşlar, işletmeler ve kamu kurumlarıyla olan her türlü iletişiminin elektronik ortamda gerçekleşmesi olarak tanımlanan E-Devlet (West, 2004; School, 2006’ dan akt. Yavuz, 2015: 274) uygulamaları da tam da bu noktada, kamu yönetimlerinin YKİ anlayışının öngördüğü şekilde yeniden yapılanmalarının bir aracı olarak devreye girmektedir. Nitekim, Üstüner (2010: 6)’in de belirttiği üzere *“Kamu yönetimi alanında kullanılan teknolojik ürünlerin rekabet ve kar odaklı Pazar ekonomisinin talepleri ve itici gücü çok önemli bir rol oynadığı için E-Devlet teknolojisinin kamusal bir kaygı yattığını söylemek gerçekten zordur”*. Gerçekten de, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de YKİ’nin öngördüğü reformların bir parçası olarak E-Devlet modeli hızlı bir şekilde uygulamaya geçirilmiştir. “Etkinlik, ekonomiklik, verimlilik, saydamlık, hesap verebilirlik, hız, kalite, esneklik, daha az bürokrasi” gibi YKİ paradigmasına içkin söylemlerle özellikle 2000 yılından sonra kamu

yönetiminde bir dizi reform³ gerçekleştirilirken, yine aynı söylemlerle E-Devlet uygulamaları oldukça hızlı bir şekilde benimsenmiştir. Türkiye’de E-Devlet çalışmalarının etkin bir şekilde faaliyet gösterebilmesi için 1999 yılında Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi (BYBS) kurulmuştur (Türkiye Ulusal Bilgi Sistemi Genel Esaslar). Aynı yıl:

“Türkiye’de kamu kurumlarının bireysel bilgisayar sistemlerini birleştirmek üzere Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı TUENA yürürlüğe konulmuştur. Ardından, Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında 2000 yılından sonra, e-Avrupa girişiminin uzantısı olarak, E-Türkiye Girişimi Eylem Planı başlatılmıştır. Devamında, 2003-2004 yıllarını kapsayan E-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı uygulamaya konulmuştur. E-Devlet çalışmaları 2006-2010 yılları arasında Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı gibi geniş kapsamlı bir politikanın içinde devam ettirilmiştir. Türkiye’de E-Devlet çalışmalarının da içinde yer aldığı sekiz ana eksenli Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı 2014-2018 taslağı Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır” (Kalkınma Bakanlığı, 2014:14; DPT, 2006:1-2’den akt. Demirhan ve Türkoğlu, 2014: 241)

³ 2003 tarihli ve 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Kamu kaynaklarının mali saydamlık, hesap verme sorumluluğu, stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme doğrultusunda kullanımı amaçlanmış, Sayıştay denetiminden çok iç denetime öncelik verilmiştir. Kamusal tüm bilgi ve belgelere ulaşımın sağlanması amacıyla 2003 tarih ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanununun çıkarılmış, 2004 tarih ve 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kanunu Kurulu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki kanun ile kamu yönetiminde etik standartları oluşturulmuş, 2012 tarihli ve 28338 sayılı 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile Ombudsmanlık kurumu oluşturulmuş ve ombudsmana idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunma görevi verilmiş, 2005 tarihli 5302 ve 5393 Sayılı Kanun’larla vali ve belediye başkanına stratejik plan, performans kriterleri ve faaliyet planı hazırlama zorunluluğu getirilmiş, merkezin il özel idareleri ve belediyeler üzerindeki yetkileri azaltılarak bu birimlerin özerklikleri artırılmıştır (Mamur Işıkçı, 2017).

Takip eden süreçte Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 6 Mart 2015 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Plan’da Genişbant Altyapısı ve Sektörel Rekabet, Nitelikli İnsan Kaynağı ve İstihdam, Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Topluma Nüfuzu, Bilgi Güvenliği ve Kullanıcı Güveni, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Destekli Yenilikçi Çözümler, İnternet Girişimciliği ve E-Ticaret, Kamu Hizmetlerinde Kullanıcı Odaklılık ve Etkinlik gibi hedefler bulunmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2015). Günümüzde Türkiye’de “Devletin Kısayolu” olarak adlandırılan, E-Devlet kapısı: www.turkiye.gov.tr web sayfası üzerinden, vatandaşlar birçok E-Devlet uygulamasına erişebilmektedirler.

E-Devlet sayesinde kamu hizmetlerinin hızlı, verimli ve etkin olarak vatandaşlara sunulabildiği, bunun sonucu olarak da, devletin ve dolayısıyla kamu yönetiminin kalite düzeyinin arttığı sıklıkla ifade edilen bir iddiadır. Bunun yanında, E-Devlet uygulamalarının, özel sektör-sivil toplum-devlet etkileşimini geliştirdiği, devlet kademelerinde rüşvet ve yolsuzlukların azaltılmasına katkı sağladığı, hesap verebilirliği ve şeffaflığı artırdığı, demokratik katılımı geliştirdiği ve kamu hizmetlerinin oluşturulup sunulmasına ilişkin bilgilere ulaşım kolaylığı sağladığı⁴ yönünde görüşler de bulunmaktadır.

Ancak söz konusu bu faydalarına rağmen, E-Devlet modeli, geleneksel kamu yönetiminin örgütsel yapısında ve iş görme biçimlerinde olduğu kadar, yöneten-yönetilen ilişkilerinde, devletin hukuk anlayışında, devletin temel hak ve özgürlükler konusunda vatandaşlara karşı sunmuş olduğu güvenceler konusunda da çok önemli sorunları beraberinde getirerek “hukuk devleti” anlayışını değişime uğratmaktadır. Bu değişim bir bakıma, “etkinlik verimlilik ve güvenlik” adına temel hak ve özgürlükler için sunulan güvencelerden feragat edildiği, temel

⁴ Örnekler için bkz. Doğan ve Ustakara, 2013; Kaypak, 2010.

hukuksal ilkelerin ötelendiği bir yöne doğru gerçekleşmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında söz konusu bu değişim ve muhtemel sonuçları tartışılmıştır.

4. E-DEVLETİN HUKUK DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hukuk devleti anlayışı, birden ortaya çıkmış bir kavram değildir. Öncelikle, Ortaçağ döneminde “mülk devlet” anlayışı, daha sonra da “polis devleti” ve “hazine teorisi” anlayışları ortaya çıkmıştır (Gözler, 2012:25). Mülk devleti anlayışına göre devlet, ülkeden büyük toprak sahibi olan kralın özel malı olarak görülüyordu (Scmith, 1993:428’den akt. Gözler, 2012: 25).

“Polis devleti (Polizeistaat), “kamunun refahı ve selameti için, her türlü önlemi alabilen, bu amaçla kişilerin hak ve özgürlüklerine alabildiğine müdahale edebilen, onlara külfetler yükleyebilen ve fakat tüm bunları yaparken idaresi hukuka bağlı olmayan devlet demektir. Hazine teorisine dayanan devlet modelinde ise “ hukuk kurallarına bağlı olmayan ve yargı denetimine de tâbi olmayan devlet ile özel hukuk hükümlerine tâbi olan ve aleyhinde dava açılabilen hazine birbirinden ayrılıyordu” (Günday, 2003: 37-38’den akt. Gözler, 2012:25-26).

Buna göre, devlet bireylere karşı haksız fiil işlediğinde, devlet bu tür fiillerinden dolayı sorumlu tutulamamış, ancak hakları ihlal edilenler hazine aleyhine dava açma yolu ile tazminat elde edebilmişlerdir. Tarihsel süreç içinde, devletlerin hukuk anlayışı içinde hazine teorisi terk edilerek, “Devlet ile devlet hazinesinin tek bir tüzel kişi olduğu” düşüncesine dayanan “hukuk devleti” teorisi benimsenmiştir.

Hukuk Devleti, Günday’ın (2003: 36) ifadesi ile “*faaliyetlerinde hukuk kuralları ile bağlı olan, yönetilenlere hukuki güvenceler sağlayan devlettir. Başka bir deyişle, hukuk devleti, sadece yönetilenlerce uyulacak kuralları koyan devlet olmayıp, aynı zamanda koyduğu hukuk kuralları ile kendini bağlı sayan devlettir*”. Atay (2016: 112) ise Hukuk Devleti’ni, “*insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu*

adil ve hukuk düzeni oluşturan ve bunu etkili bir şekilde uygulamaya aktaran ve devamlılığını sağlamada kendisini yükümlü gören, bütün işlem ve eylemlerinin yargı denetimine bağımlı kılınmış devlet” olarak tanımlamaktadır. Hukuk devletinin temel gereklerini Günday (2003: 36), “temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmış olması, idarenin faaliyetlerinin yargısal denetimi, mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıç güvencesi, idarenin mali sorumluluğu, kanunların Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi ve kanuni idare (yasal denetim) ilkesinin uygulanması” olarak sıralamaktadır. Gözübüyük ve Tan (2014:3) ise toplumda kişinin hak ve özgürlüklerinin yalnızca kişiler arasında birbirine karşı korunması yeterli olmayacağını bu nedenle, bireylerin İdarenin hukuka aykırı işlemlerine karşı da korunması gerektiğini belirtmektedirler. Nitekim, Atay (2016: 113)’ın belirttiği üzere “hukuk devleti kavramının uygulanmasıyla amaçlanan nihai hedef, geniş anlamda kamu kudretinin, dar anlamda ise iktidarın hukuk kuralları ile sınırlandırılmasıdır.”

Görüldüğü üzere, Hukuk Devleti, bireyin güvenliğini ve haklarını güvence altına almayı önceleyen, bu amaçla da devlet otoritesinin sınırlandırılmasını ön gören bir anlayışı yansıtmaktadır. Bu yüzden, “hukuk devleti” ilkesini benimsemiş tüm düzenlerin temelinde, bireyin özgürlük alanlarının genişletilmesi, bu özgürlüklerin güvence altına alınması, bunun içinde devlet iktidarının hukuk ile sınırlandırılması amacı bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle yürütme organının işlemlerinin hukuka uygunluk denetimine tabi kılınması gerekmektedir (Erdoğan, 1999: 75).

Diğer yandan İngiliz Anayasa hukukçusu Dicey de hukuk devletinin unsurlarından bahsederken, öncelikle, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine riayet edilmesi ve yönetenlerin de kanunun dışına çıkarak keyfi uygulamalara başvurmaması gerektiğine, kanun önünde herkesin eşit olması ve herhangi bir ayırım gütmenden kanuna herkes tarafından riayet edilmesi

gerektiğine, son olarak da; hukukun üstünlüğünün doğal olarak devletin ve toplumun her alanında hakim kılınması gereğine vurgu yapmaktadır (Özcan, 2006:123-124'den akt. Yıldız, 2013: 225-226).

Hukuk devletinin nasıl olması gerektiğine ilişkin olarak buraya kadar yapılan açıklamalardan sonra kamu yönetiminin hemen her alanında olduğu gibi yargı alanında da yaygınlık kazanmış olan E-Devlet uygulamalarının “hukuk devleti” üzerinde nasıl bir etkiye sahip olacağına irdelenmesi gerekmektedir. Bu anlamda akıllara şu sorular gelmektedir; (a) E-Devlet modeli “idarenin yargısal denetimine” nasıl bir katkı sağlamaktadır? (b) E-Devlet modeli temel hak ve hürriyetleri güvence altına alınmasına ve geliştirilmesine katkı sağlamakta mıdır? (c) E Devlet modeli, bireyleri, idarenin hukuka aykırı işlemlerine karşı korunmasına katkı vermekte midir? (d) E-Devlet modeli, ayırım gözetmeden herkesin haklardan eşit ölçüde yararlanmasını sağlamakta mıdır? (e) Dicey’in belirttiği üzere E-Devlet modelinde Hukukun üstünlüğü toplumun her alanına hakim kılınmış mıdır? (f) E-Devlet modelinin dayandığı YKİ yaklaşımı hukuk devletini nasıl etkilemektedir? Aşağıda bu sorular üzerinden hareket edilerek E-Devlet modelinin hukuk devletini nasıl dönüştürdüğü açıklanmıştır.

E-Devlet YKİ'nin vaat ettiği “hizmetlerde hızlilik, verimlilik, etkinlik vb.” ilkeler çerçevesinde olumlu bir tablo sergilemektedir. Günümüzde, bilginin elektronik yöntemlerle işlenmesi, iletilmesi ve elektronik veri tabanlarında saklanması, milyonlarca insana ait bilgi ve kayıtların, arşivlenmesi gerektiğinde diğer birimlerle paylaşılması konusunda özellikle çok büyük kitlelere hizmet sunan kamu kuruluşlarına büyük kolaylık sağlamaktadır (Baştan ve Gökınar, 2004: 75). Nitekim, UYAP aracılığı ile, avukatlar ve vatandaşlar işlemlerini daha kolay ve hızlı bir gerçekleştirebilmektedir. Avukatlar, UYAP aracılığı ile dava açma, harç yatırma, dilekçe verme, icra takibi, temyiz ve dosya açma işlemlerini elektronik

ortamda yapabilmektedir. Yurttaşlar ise, dosyalarının bulunduğu aşamayı öğrenmek, emsal kararlara erişmek, duruşma günlerini takip etmek gibi işlemleri internet üzerinden gerçekleştirmektedirler (Hasdemir ve Karabacak, 2011: 461). Ancak bu işlemler esnasında önemli bir riskler doğmaktadır: Bunların en başında da “kişisel bilgilerin kötü niyetli kimselerce kolayca elde edilebilmesi ve kötü amaçlarla kullanılabilmesi” tehlikesi gelmektedir. Nitekim Dural (2011)'da, “giderek iletişim ağlarını daha fazla özendirmek yoluyla bürokratik zaman kaybıyla mücadele etmeye uğraşırken, yurttaşların en gizli bilgileri kolaylıkla erişilebilir hale gelmektedir” diyerek bu gerçeğe işaret etmektedir.

Böyle bir tehlikeyi, güvenliğinin nasıl ve kim tarafından sağlandığı ve hangi sistemlerin kullanıldığı belli olmayan UYAP sisteminde görmek mümkündür. Cinsel saldırıya uğramış kişiler ya da cinsel saldırıya uğramış kişilerin kaldıkları yerler ve mahkemede verdikleri ifadeler, yaşadıklarına dair başkalarının bilmesini istemedikleri bilgi ve belgeler; Kapalı duruşmada yapılması gereken ve başkaları tarafından görülmemesi gereken 18 yaşından küçük çocukların yargılamalarına ilişkin bilgi ve belgeler; Gizli yargılamaya ait duruşma tutanakları ve bilgiler, gizli tanık bilgi ve beyanları; Yargılama sırasında kişiler üzerinde yapılan tıbbi inceleme ve cinsel inceleme sonucu elde edilen bilgiler; gibi çok sayıda “mahrem” bilgi UYAP ortamında ağda dolaşmakta ve bu bilgilere rahatlıkla ulaşılabilir. Ceza Muhakemeleri Kanunu'na göre “gizli” kalması gereken bu bilgi ve belgelerin güvenliği UYAP ortamında sağlanamamaktadır. Bu şekilde güvenlik zafiyeti yüksek olan bir ağ sisteminde tüm yargılama işlemlerinin yürütülmesi oldukça riskli bir durum doğurmaktadır. Burada örneği verilen bilgi ve belgelere rahatlıkla ulaşım, koruma altına alınmış özgürlükler için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Güner, 2011: 493-495).

E-Devlet'in, hesap verebilirliği ve şeffaflığın artıracığı, böylelikle, devlet

kademelerinde rüşvet ve yolsuzlukları ortadan kaldıracacağı, kamuya ait bilgilere erişim ulaşım kolaylığı gibi faydalar sağlayacağı yönünde pek çok iddia bulunmaktadır.⁵ Gerçekten de E-Devlet, uygulamalarının kamu yönetimi etik sisteminin temel unsurlarından olan saydamlığa katkı sağlayacağı bir bakıma doğrudur. E-Devlet uygulamaları kapsamında, kurumsal Internet siteleri; ihalelerin duyurulması, alım-satım ilanları, kayıt işlemleri, şahsi kayıtlara erişim, çeşitli başvuruların değerlendirilmesi, bilgi edinme hakkının kullanılması gibi pek çok alanda kullanılmaktadır. Bu yönleri ile kurumsal Internet siteleri, vatandaşların kamu kurumlarına ilişkin olarak bilgilenmelerinde önemli bir rol oynamaktadır (Keskin, 2011: 1720).

Ne var ki “Saydamlık, “devletin hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak için devletin hayata geçirdiği politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçları izlemek için gerekli olan bilgiyi, düzenli, anlaşılabilir, tutarlı ve güvenilir bir biçimde sunması” (Toker, 2002: 1) olarak tanımlandığında, bilgiye ulaşım kolaylığının tek başına saydamlığı sağlamaya yetmeyeceği açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü saydamlık, ulaşılmak istenen belgenin ortaya çıkmasında, kimlerin nasıl hangi oranda etkilerinin olduğu, hangi süreçlerin izlendiği, bu belgenin kimleri nasıl etkileyeceği gibi önemli konuların da izlenebilmesini gerektirmektedir. Bu bakımdan; Akdoğan (2015: 120)’ın da ifade ettiği üzere

“Herhangi bir kamu kurumunun (örneğin Ankara Üniversitesi) faaliyetlerini belli bir sistem (örneğin e-BEYAS) çerçevesinde “e-belge”ler yoluyla yerine getirmesi yalnızca siyasal teknolojinin günlük işleyişini göstermekte, başka bir deyişle kurum tarafından icra edilen faaliyetin ne olduğu sorusunu, faaliyetin içeriğine ilişkin değerlendirmemizi veya faaliyetler yerine getirilirken takip edilen yaklaşımı, anlayışı, karar vericileri, tercihleri, genel

siyasayı, hukuki dayanağı ve benzeri önemli hususları görüş alanımız dışına itmektedir.”

Hukuk devletinde, temel hak ve özgürlükler tanınıp güvence altına alınması ve bireylerin devlet gücüne (iktidarına, otoritesine) karşı korunması gerekmektedir. Temel insan hak ve özgürlüklerinin sağlanıp korunmasında hukuk devleti olmanın bir gereği olarak, devletler pasif kalmamalı, özgürlükleri koruma ve geliştirme konusunda doğrudan sorumluluk almalıdırlar. Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler, siyasal iktidarın keyfi davranışlarını sınırlayacak niteliktedir. Bu nedenle, söz konusu özgürlükler ortadan kaldırılamayacağı gibi, etkileri büyük ölçüde kaybolacak biçimde sınırlandırılmaz (Gürsel, 2010). E-devlet uygulamaları ise, bireyi, bürokratik işlemlerden kurtararak, yurttaşın zaman, emek ve fırsat kazandırmış olsa da gerçekte, bireysel hakların kullanımı ve güvenliği açısından hiç de yadsınamayacak bir takım riskleri de beraberinde getirmiştir.

Bu risklerle ilgili olarak Demirhan (2011), teknolojiyi üst düzeyde kullanabilen kötü niyetli kişi ve grupların kişisel, örgütsel ve devlete ait özel bilgileri elektronik ortamda elde edebildiklerine dikkate çekmektedir. Gerçekten de yaşanan olaylar⁶ bu iddiayı doğrulamaktadır. Nitekim, bu konu ile ilgili olarak; Vural (2007) yüksek düzeyde bilgi güvenliği için teknolojinin yeterli olmadığına teknolojiyle beraber, eğitim ve insan unsurunun da dikkate alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Gerçekten de “Devlet, gerek sınırları içinde gerekse sınırları dışında, hem kendi kurumlarını hem de bireyleri, teknolojinin getirdiği olumsuzluklara karşı korumak durumundadır. Her devlet bu amaçla gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelere gitmek zorundadır” (Demirhan, 2011: 353-355).

“Başka bir deyişle, elektronik ortamda gerçekleştirilen [işlemlerde kullanılan] bilgilerin, bilginin bilgi sağlayıcıların

⁵ Örnekler için bkz. Giray, 2010; Kösecik ve Karkın, 2004; Ateş, 2002; Snellen, 2002; Griffin ve Halpin, 2005; Doğan ve Ustakara, 2013

⁶ Bkz. Can, 2016; Hürriyet, 2009

rızası olmaksızın alınması, saklanması, el değiştirmesi ve yayılmasının da engellenmesi gerekmektedir. Bu konuda Avrupa Birliği, özellikle AB'ye üye olmayan ülkelere karşı, bazı düzenlemelere gitmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyinin, 95/46/EC sayılı Direktifi'nde kişisel bilgilerin gizliliği konusunda yeterli koşulları sağlamamış olan ülkelere, AB üyesi ülkelerden kişisel veri transferi yapılmamasını; ayrıca, AB sınırları içinde yeterli koşulları sağlamadan veri işleyen, bunları yayan şirketlerin cezalandırılmasını ve söz konusu kişilere tazminat ödenmesini öngörmüştür. Ayrıca, Türkiye'nin de 1950 yılından beri üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin 108/81 sayılı "Kişisel Bilgilerin Otomatik Olarak İşlenmesinde Hakların Korunması Anlaşması"nda elektronik ortamlarda el değiştiren kişisel bilgilerin korunmasına ilişkin ilkelere yer verilmiştir" (İnce, 2001: 36-37).

Türkiye'de de bu amaçla bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle, mahremiyet ihlalinin Ceza Kanununda suç olarak tanımlanıp hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydedenlerin cezalandırılması (TCK Md.135-140. maddeler) öngörülmüştür. Ayrıca, 2010 Anayasa referandumu ile Anayasası'nın 20. Maddesinin 3. fıkrasına

"Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir." (md.20/3)

ifadeleri eklenerek "kişisel verilerin korunması anayasal bir hak" olarak güvence altına alınmıştır.

2007 tarihli ve 5561 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun; 2008 tarihli ve 5809

Sayı Elektronik Haberleşme Kanunu,2016 tarihli ve 6698 Sayılı Kişisel Bilgilerin Gizliliği Kanununun çıkarılması kişisel verilerin korunması amacı ile gerçekleştirilen diğer düzenlemelerdir.5561 sayılı kanunla, "İnternet ortamında yapılan yayın içeriği nedeniyle özel hayatının gizliliğinin ihlal edildiğini iddia eden kişiler, Kuruma (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu) doğrudan başvurarak içeriğe erişimin engellenmesi tedbirinin uygulanmasını isteyebileceği öngörülmüştür (md.9) 5809 sayılı kanunla 27 Ocak 2000 tarih ve 4502 sayılı Kanun ile kurulan Telekomünikasyon Kurumunun adı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu olarak değiştirilerek (md.67) bu kurum, abone, kullanıcı, tüketici ve son kullanıcıların hakları ile kişisel bilgilerin işlenmesi ve gizliliğinin korunmasına ilişkin gerekli düzenlemeleri ve denetlemeleri yapmakla (md.6) sorumlu tutulmuştur.

6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, Türkiye'nin bu alandaki en özel ve son mevzuatıdır.

"6698 sayılı Yasa bir bütün olarak kişisel verileri, bunların işlenmesini ve korunmasını tanımlayan, özellikle kişisel verilerin işlenmesinin ve korunmasının nasıl olacağını genel hatlarıyla çerçevesini belirleyen, bunun yanı sıra işleme ve koruma kurallarına uyulmaması halinde bunun yaptırımının ne olacağını tespit eden, bu alandaki temel düzenleyici yasadır" (Dülger, 2016: 115).

Bu Kanun, Türkiye'nin imzalamış olduğu Avrupa Konseyi'nin 28.1.1981 tarihli ve 108 nolu "Kişisel Nitelikteki Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Şahısların Korunmasına Dair Sözleşme"nin zorunluluğu olarak uygulamaya konulmuştur. Kanun, dokuz kişilik üyeden oluşan kurula sahip olan ve Başbakanlığa bağlı Kişisel Verileri Koruma Kurumunun kurulmasını öngörmektedir. Kişisel Verileri Koruma Kurulul üyelerinin bir kısmının hükümet tarafından atanması ve kurumun yürütme erki olan Başbakanlığa bağlı olarak görev yapması sakıncalı bir durum oluşturmaktadır. "Diğer yandan Kanun,

kişisel verilerin yargı birimleri ve infaz mercileri tarafından işlenmesi ile özellikle milli savunma, milli güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni ve ekonomik güvenliğin kanun kapsamı dışında bırakıldığı geniş bir istisnalar listesi içermektedir” (AB, 2016). Kanun bu haliyle AB düzenlemelerinde ön görülen “sınırlı istisnaya ve denetime dayalı, siyasi otoriteden bağımsız ve özerk” bir yapının oldukça uzağında görünmektedir.

Nitekim pek çok yazar da, bilgi teknolojileri vasıtasıyla devletlerin, (aslında devlet aracını kullanan siyasi iktidarların) bireylerin özel hayatlarını gözleyip kişisel verileri kaydetme uygulamalarının içinde barındırdığı tehlikeye dikkat çekmektedirler. Onlara göre, devletlerin sınırsız ve denetimsiz bir şekilde kişisel veri toplayıp depolamaları, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını siyasi iktidarın denetimine tabii kılmaktadır. Böylece, demokratik toplumlardan gözetlenen toplumlara, demokratik rejimlerden de baskıcı rejimlere bir geçiş söz konusu olmaktadır.

Dural (2011) E-Devlet uygulamalarının barındırdığı bu tehlikeye işaret etmektedir. Dural (2011)’ a göre e-devlet ile birlikte, kişiler haklarındaki tüm özel bilgiler, devletin yetki alanları pek de belirli olmaya hücreleri tarafından toplanmakta ve böylece ortaya kişi hak ve hürriyetlerini tehdit eden “gözetim” olgusu çıkmaktadır. Küreselleşme ile birlikte artan terör olayları karşısında bu kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliğinin sağlanması gibi görevler “kamusal güvenlik” gerekçeleri ile ihmal edilmektedir. Bu eğilim, özellikle de demokrasinin içselleştirilemediği az gelişmiş ülkelerde, devletin güvenlik birimlerine (ve bu birimleri kullanan siyasal iradeye) bireysel alanı gözleme konusunda sonsuz bir keyfiyet sağlamaktadır (Dural, 2011: 74-76). Tataroğlu (2009) da siyasi iktidarların kendilerine güç sağlayacak veya güçlerini artıracak araçların cazibesi karşısında zaafiyet gösterebileceklerine, iktidarların bu hırsının da demokratik rejimlerin aşınmasına yol açabileceğine dikkat çekmektedir. Tataroğlu’nun ifadesi

ile “Bilgi iletişim teknolojileri de izleme, gözetleme gibi bazı alanlarda iktidarları baştan çıkaran yetenekler sunmaktadır. Bu araçlar vasıtasıyla baskıcı, totaliter ve antidemokratik eğilimlere yönelmek olasıdır” (Tataroğlu, 2009: 97). Öte yandan

“Davies, kitleleri gizlice izleme ağının büyümekte olduğunu ve bu gizli izleme sisteminin kârı azamileştirmek, verimliliği artırmak, ulusal güvenliği güçlendirmek ve kolluk kuvvetlerine hizmet etmek üzere tasarlandığını belirterek “harcamalarımız, hayat tarzımız ve tercihlerimiz, mekânsal hareketlerimiz bilgi bankalarına yüklenmektedir. Bilginin hükümet ve iş dünyası tarafından paylaşılması amacıyla tüm bilgisayarlar birbirine bağlanırken bireysel özgürlüklerimize meydan okuyan tehlike ve riskler artmaktadır. Tehlike gerçektir ve sınır tanımamaktadır. Birkaç yıl içinde hepimiz yeni teknolojik düzenin bahtsız özneleri konumuna indirgenebiliriz” (İzgi, 2014: 27)

şeklinde bu tehlikeyi ifade etmektedir.

Hukuk devleti olmanın başka bir gereği de devletin bireylerin güvenliğini sağlamak ve bunun içinde işlenmesi muhtemel suçlara karşı gerekli önlemleri almaktır. E-Devlet, suçluların bulunması ve suçların önlenmesi konusunda büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Ne var ki, *deep web* ya da *dark web* denilen internetin karanlık yüzünden söz edildiği bir dönemi de yaşıyoruz. Burada suçluların birbirleri ile daha kolay iletişime geçebildiklerinden ve aklımıza gelen pek çok suçun işlendiğinden bahsedilmektedir. Bu yönüyle suçluları açığa çıkarma ve suçun önlenmesi konusunda övgüler yağdırdığımız teknoloji yeni suç türleri üreten ve suçluların serbestçe eyleme geçmesini sağlayan bir araca da dönüşmektedir. Ayrıca bugün kontrolden çıkan robotların cinayet işlediğinden bahsediyoruz.⁷Peki kontrolden çıkan bir teknoloji kullanımı devleti ve hukuku nasıl etkiler? Bilgi ve belge güvenliğini tehlikeye düşürür mü?

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak yeni siber suçların ortaya çıktığı

⁷ Bkz.ABD’de Robot Dehşeti’ Yaşlı Kadını Öldürdü haberi.

muhakkaktır. Hukukun en temel ilkelerinden biri olan “Kanunsuz suç olmaz” ilkesi gereğince bu muhtemel suçlara karşı nasıl önlem alınacak? Teknoloji bu kadar hızlı ilerlerken teknoloji ile birlikte suç tanımları nasıl değişecek? Hukuk teknolojiyi yakalayabilecek mi? Soruları bir yandan da akılları kurcalamaktadır.

Hukuk Devleti ilkesi açısından temel hak ve hürriyetleri başkalarına ve idareye karşı korumak kadar bu hak ve hürriyetlerden herkesin eşit şekilde yararlanmasını sağlamak da yine devletin görevidir. E-Devlet uygulamalarının alt yapısını oluşturan bilgi teknolojilerine sahip olmayan toplumun alt gelir grubuna dahil olan katmanları gibi, yaşlılar, engelliler ya da bu teknolojileri kullanabilecek eğitime ve beceriye sahip olmayanlar E-Devlet sistemi üzerinde hizmet sunulan bir ortamda, bu hizmetlerden faydalanamamaktadırlar. Kaynakların kıt olduğu var olan kaynakların da toplumun belli katmanlarında biriktiği, *“beşeri sermayeye yapılan yatırımların da düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde, sadece toplumun çok az bir bölümü bu teknolojileri kullanma ve bu hizmetlerden faydalanabilme imkânına sahip olmaktadır”*(Öztürk, 2005’den akt.Çapar ve Vural, 2013: 1678) Dijital eşitsizlik olarak tanımlanan bu durum ise toplumun bazı kesimlerinin aynı türden kamusal hizmet ve haklardan yararlanmasını engellemektedir. Bu durum ise toplumun farklı katmanları arasındaki sosyal ve ekonomik farklılaşmayı daha iler bir seviyeye taşımaktadır. Nitekim Bauman da BIT’lerin yaygınlaşması ile birlikte teknoloji erişimine sahip olanlar ve olmayanlar arasında kutuplaşmanın artacağından söz etmektedir. (Bauman, 2010: 26’dan akt. Çetinkaya, 2012). Bunun gibi Castells (2007: 91) de “Enformasyonelizmin” yükselişinin, dünya çapında eşitsizliğin ve toplumsal dışlanmanın yükselişiyle iç içe geçtiğini bu nedenle, enformasyonelleşmeyi eşitsizlik, yoksulluk, kutuplaşma, toplumsal dışlama, sefalet kavramlarıyla birlikte

düşünmek gerektiğine işaret etmektedir (Çetinkaya, 2012).

Temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi ancak demokratik düzenlerde mümkün olabilir. E-Devlet’in katılımcılığı sağlayarak demokrasilerin kalitesini artıracığı yönündeki olumlama çok yaygın bir iddiadır.⁸ Bu savı destekleyenlerden Jeager ve Thompson (2004), E-Devlet sayesinde, devletin sunmuş olduğu bilgi ve hizmetlerden toplumun her tabakasındaki halk kitlelerinin kesintisiz ve eşit olarak faydalanacağını, aynı zamanda kamu yönetim sistemiyle yönetilenler arasındaki etkileşimin de artacağını, böylelikle demokrasinin gelişeceğini öne sürmektedirler.⁹Bu tür yaklaşımlarda sesini duyurmanın karar alma mekanizmasına gerçekten etki edip etmediği hiç de sorgulanmamaktadır. Gerçek bir katılımcılık için bireylerin şikayet ve isteklerini karar alıcılara iletmesi yeterli midir? Yoksa asıl sorun bundan sonra mı başlamaktadır? Devletin karar vericileri, tek tek bireylerden gelen bu sesleri duymak konusunda ne kadar istekli olabilir? Eğer istekli değilse, bir elin nesi var iki elin sesi var, diyerek bir araya gelmek ve örgütlenmek mi daha etkili olur yoksa sanal ortamlarda tek tek mesajlar göndermek mi? Eğer ki doğru cevabımız “iki elimizin” gücünden yana ise, iki elimizi nasıl bir araya getireceğiz? Sanal mekanlarda mı yoksa, ellerimizi temas ettirebildiğimiz bildiğimiz, alışageldiğimiz ve hissettiğimiz gerçeklikte mi? Sesini karar vericilere duyurmak kadar onları bu beklentiler doğrultusunda harekete geçirebilmek de önemli değil midir? Devlet aklını bireylerden gelen talepler yönünde nasıl harekete geçireceğiz? E-Devletin buna nasıl bir katkısı olabilir? Öyle görünmektedir ki, E-Devletin katılımcılığı artırdığına yönelik olumlamalar yapmadan önce bu soruları cevaplayabilmek gerekmektedir.

⁸ Bu savı doğrulayan örnekler için bkz. Caglianese, 2004; Delibaş ve Akgül, 2010; Yıldırım ve Öner, 2004; Özçivelek, 2004

⁹ Örnekler için bkz. Uçkan, 2002; Uğur ve Cütçü, 2009

Bu sorular yanıtsız kalırken başka bir sorun olarak bir de teknolojiden yararlanmasında beklenen kitleler arasında “eşitsizlik” sorunu ortaya çıkmaktadır. Nitekim; Papacharissi (2002) toplumun internete erişme imkanı olmayan kesiminin demokrasi sürecinden dışlanacağını ifade etmektedir. Karaçor (2009: 127) da İnternet sayesinde halk, istek ve şikâyetlerini birebir görüşmek yerine, internet aracılığıyla dile getirmeye çalıştığından, kamusal alan olgusunun çerçevesinin daraldığını ifade eder. Benzer şekilde Street (1997, aktaran, Yücesan Özdemir, 2011: 15)’e göre, internet, yurttaşları evlerine ve bilgisayarları başına hapsederken aslında yurttaşların muhalefet yapabilmek için bir araya geldikleri demokratik ortamları da yok etmektedir. Diğer yandan Dağtaş (2007: 264) da İnternet üzerinden gerçekleştirilen hak arayışları örgütlü bir temele dayanmadığından katılımcı demokrasinin sürekliliği konusunda kuşku yarattığını ifade etmektedir. Nitekim, Heidegger de demokrasi konusunda teknolojiye kuşku ile yaklaşanlardır. Bu kuşkusunu ise Heidegger şu şekilde ifade etmiştir; “*Bana göre en can alıcı soru teknolojik çağda hangi politik sistemin karşılık geleceği, bu sistemin ne olacağıdır? Bu soruya yanıtım yok. Ancak bunun demokrasi olduğu yönünde de ikna olmuş değilim*” (Heidegger, 1976:6’dan akt. Turan, 2011: 61).

Tataroğlu (2009) da benzer şekilde demokratik bir toplum için yaşamsal öneme sahip olan “kişi mahremiyeti”nin teknoloji kullanımının kamu ve özel sektörde yaygınlaşması ile önemli bir tehdit ile karşı karşıya kaldığının altını çizmektedir.

“Bireylerin mahremiyet alanı, kişisel iradelerin olduğu bölgelerdir ve sağlıklı ve özgür bir iradenin oluşabilmesi için birey bu alanda kendisine müdahale edilmeden iradesini geliştirme imkanı bulmalıdır. Birey, mahremiyet alanına sahip olamazsa veya değişik müdahalelere maruz kalırsa veya izlendiği korkusuna kapılırsa, serbest bir iradede bahsetmek mümkün değildir. Demokratik toplumların temelleri, iktidarların denetlenmesinde kamusal ilginin var olmasına ve birey ve

grup yaşamlarını koruyan mahremiyet hakkına dayalıdır” (Tataroğlu, 2009:100).

Görüldüğü üzere teknolojinin ilerlemesi iş ve eylemleri kolaylaştırırken devletin bazı işlemlerini de izlenebilir kılarken aynı zamanda “gözetleme” yolu ile bireyleri şeffaflaştırmaktadır. *Kendisiyle ilgili bilgilerin kendisinden habersiz toplanması, bunları silme hakkı tanınmaması, gözetim altında olmanın bilinmesi bireyin temel haklarına, birey olma olanağını yaratan özerkliğine, mahremiyetine, özgürlüğüne zarar vererek* (İzgi, 2014) hukuk devleti ilkesini yıpratmaktadır.

Bu konudaki daha vahim bir gerçeklik de bu bilgilerin sadece devletin kurumları tarafından değil, özel sektör tarafından da toplanma imkanının ve yetkisinin özel sektör aktörlerine de¹⁰ tanınmış olmasıdır. Bunun en büyük örneğini Sosyal Güvenlik Kurumu sağlık yardımlarından yararlanacak bireylerin, sağlık hizmeti sunucularına veya aile hekimlerine başvurularında avuç içi damar doğrulama yöntemiyle kimlik doğrulaması yapılması uygulamasıdır. Bu uygulama, SGK tarafından 22 Haziran 2012 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ile yürürlüğe girmiş olan Avuç İçi Damar Okuma Biyometrik Kimlik Doğrulama sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde milyonlarca yurttaşın biyometrik verileri sadece devlete ait sağlık kuruluşları tarafından değil, özel sağlık kuruluşları tarafından da toplanarak SGK’ya iletilmiştir. Ayrıca uygulamanın amacını “Sağlık hizmetlerinin, elektronik ortamda güvenli altyapılar üzerinden sunulmasının sağlanması, hizmet sunumunda vatandaşların kimliğinin geleneksel yöntemler ile doğru olarak saptanamamasının getirdiği usulsüzlüklerin

¹⁰ Türkiye’de mevcut sağlık yapılanması dikkate alındığında özel sektör yapılanmasının büyük ölçüde uluslararası sermayeli dev aktörlerden (bkz Zengin, 2015) oluştuğu görülmektedir. Bu durum da kişisel verilerin yabancı devletlerin kontrolüne geçmesi gibi ulusal güvenliği de tehlikeye düşüren daha vahim bir durumu işaret etmektedir.

önlenmesi” olarak açıklayarak YKİ'nin temel kaygısı dile getirilmiştir.

Bunun yanında, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından 09.07.2015 tarih ve 203 sayılı yönetim kurulu kararı eki olarak SGK verilerinin kullanımına, paylaşılmasına ve korunmasına ilişkin usul ve esaslar yayınlanmıştır. Bu düzenlemeye göre, “Sağlık hizmetlerinin finansmanı ve yönetimi” amacıyla ihtiyaç duyulan veriler paylaşılabilir (md.6/d). “E-Nabız” adlı proje kapsamında devlet, üniversite ve özel hastanelere ait sağlıkla ilgili tüm kuruluşlardan vatandaşların kişisel verileri toplanmaya başlanmıştır (Tüm Sağlık Bilgileri E-Nabızda Toplanacak Haberi) . Toplanan bu bilgilerin kamu tarafından özellikle yabancı sermayeli dev özel sektöre satıldığı yönünde iddialar mevcuttur (Kişisel Sağlık Verileri ve Mesleki Yaklaşımlar Çalıştayı Yapıldı Haberi).

Yukarıda sayılan bütün bu örnekler, E-devlet uygulamalarının “özel sektörü her şekilde güçlendirmeyi ve hakim kılmayı” amaçlayan YKİ ile olan bağımlı daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu uygulamalar YKİ'nin temel ilkeleri olan “etkinlik, etkililik” savunuları ile meşrulaştırılırken “hukuksal rasyonalite” ilkesi kolaylıkla göz ardı edilmektedir. Oysaki Anayasa'nın 20. Maddesine göre devlet kişisel verileri korumaktan bizzat sorumludur. Ancak bu vb. eylemlerle devlet kişisel veriler üzerinde haksız bir egemenlik kurmakta ve bu verileri “mali etkinlik” için ücret karşılığında özel sermayenin hizmetine sunmaktadır. Diğer yandan da bireyleri örneğin sağlık hizmeti alma karşılığında avuç içlerini taratmak zorunda bırakarak kişisel verileri alınır satılır ve üzerinde pazarlık edilir birer metaya dönüştürmektedir. Bu şekildeki uygulamalarla, bireylerin kişisel verileri üzerindeki tasarruf etme yetkisi zayıflatılırken aslında özgürlükleri de her anlamda kısıtlanmaktadır. Böylelikle YKİ'nin devlete yüklediği “gözetim, denetim ve özel sektörle yetki paylaşımı” işlevi sermaye lehine layıkıyla yerine getirilmiş olunurken YKİ ile E-Devlet arasında doğru orantılı, bu iki kavramla

Hukuk devleti arasında da ters orantılı bir denklem kurulmuş olmaktadır. Bu durum ise hiç kuşkusuz bireylerin hak ve özgürlüklerinde gerileme olarak yansıma bulmaktadır.

5. SONUÇ

İnsan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması için aynı zamanda “hukukun üstünlüğü” ilkesine sıkı sıkıya bağlı olmak gerekmektedir. Hukuka olan ihtiyaç ve hukukun önemi, günümüzde daha fazla artmıştır Çünkü insanlık bu kazanımlara ulaşmak için oldukça ağır bedeller ödemiştir. Bu kazanımların kaybı durumunda mutlak güç hükümdarlığını ilan edecek ve otoriter yönetimler böylece yayılacaktır. Tarih boyunca bu hep böyle olmuştur (Steyn, 2006'dan akt. Gözlügül, 2013: 1430-1431). Bundan dolayı Dicey'in de belirttiği üzere “Hukuk devleti”ni inşa edebilmek için toplumun ve devletin tüm katmanlarında “hukuk üstün” kılınmalıdır. Ancak, E-Devlete kaynaklık eden Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımı ile hukuk geri plana itilmiş; “hukuk” yerine “kar, verimlilik, hız, esneklik” gibi ilkeler üstün kılınmıştır. Öte yandan da E-Devlet uygulamaları YKİ'nin arzu ettiği bu taleplere yoğun teknoloji ve internet kullanımı ile cevap verirken aynı araçlarla bireylerin özel alanlarını şeffaflaştırmakta ve gözetim altında tutmaktadır. Bu haliyle E-Devlet uygulamaları YKİ paradigmasının ana damarını oluştururken, bir bakıma da hukuk devletini polis devletine doğru götüren yolun önünü açmaktadır. Böyle bir sonucun doğmaması için; E-Devletin şu anki hizmet ettiği ilkelerin yerine insan hak ve özgürlüklerini önceleyen ilkelere öncelik verilmesinin yolu bulunmalıdır. Diğer yandan, E-Devlet uygulamaları ile devlet tarafından elde edilen bilgilerin ve devlet tarafından kişiler hakkında bilgi toplama yetkisinin özel sektörle paylaşılması E-Devlet'i kamu yararından çok özel sektör çıkarına hizmet edecek şekilde araçsallaştırmaktadır. Dolayısıyla hukuk devleti kuralları ile de bağdaşmayan bu uygulamanın son bulması gerekmektedir.

E-Devlet uygulamalarının hukuk devletinin hizmetine sunulması için alınması gereken diğer önlemler ise şöyledir; Gelişen BİT ile gündeme gelen yeni suç türleri ile mücadele edecek teknik personelin yetiştirilmesine ve mevzuat üretilmesine önem verilmelidir; Vatandaşların ve özellikle de engelliler, yaşlılar, çocuklar gibi hak temelli politikalara daha çok gereksinim duyan grupların demokratik düzlemde temsiliyetinin sağlanması için BİT vasıtasıyla iletilmiş oldukları mesajların karar verme sürecine etki etme potansiyellerinin artırılmasının yolları aranmalıdır; Ayrıca bu grupların teknolojiye ulaşım ve teknoloji kullanma becerilerinin artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir; Devletin ya da diğer aktörlerin kişisel verileri elde etme ve kullanma konusunda sahip olduğu yetkiler kısıtlanmalıdır; Özel sektör ajanlarının kişiler hakkında bilgi toplama yetkisi sınırlandırılmalı ve yasal zemine oturtulmalıdır.

Bu makalede E-Devlet uygulamalarının hukuk devleti üzerindeki etkileri, E-Devlet uygulamalarına kaynaklık eden Yeni Kamu İşletmeciliği kuramı ile birlikte değerlendirilerek ele alınmıştır. Bu çalışmada da E-Devlet'in "etkinlik, etkililik, verimlilik, kalite, hız, şeffaflık, demokrasi" gibi olumlamalara rağmen "kişi hak ve hürriyetleri ile güvenliğini tehdit eden, baskı altına alan, bireylerin demokratik davranışlarını ve anlayışlarını kısıtlayan" bir araca dönüşerek "hukuk devleti" açısından tehlikeli bir silaha da dönüşme potansiyeline sahip olduğu sonucuna varılmış ve E-Devlet uygulamalarının "hukuk devleti ilkeleri" yönünde kullanılması için öneriler sunulmuştur.

KAYNAKÇA

1. AB İlerleme Raporu (2016) http://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, 17.03.2017
2. AKDOĞAN, E. (21-22 Ekim 2015). "E-Belgelerin Kamu Yönetimine Hukuki Etkileri", Kurumsal Belleklerin Geleceği, Dijitalleşme-Elektronik Arşiv-Elektronik Belge Yönetimi, 117-120, Ankara.
3. AKIN, E. ve SEZGİN, E. (2007). "E-Devlet Uygulamalarında Bilgi ve Paylaşım Güvenliği", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (2): 219-236.
4. ATAY, E. E. (2016). İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara.
5. ATEŞ, H. (2002), "Bilgi Çağında Kamu Yönetimi: Geleneksel Bürokrasiden Bilgiselleştirilmiş Bürokrasiye Geçiş", I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi İİBF Yayını, İzmit.
6. BALCI, A. BAKAN, İ. AYDIN, H. KAR, M. ÖZ, B. MEDENİ, T. (2012). "Vatandaş Odaklı E-devlet Hizmetlerinin Ölçülmesi: Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı İçerisinde Türkiye İçin Bir Model Önerisi", s.103-127, (Ed) SOBACI, M. Z. ve YILDIZ, E-devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji ilişkisinde Güncel Gelişmeler, 103-127, Nobel Yayınları, Ankara.
7. BALCI, A. ve KIRILMAZ, H. (2009). "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Kapsamında E-Devlet Uygulamaları" Türk İdare Dergisi, 463: 45.
8. BAŞTAN, S. ve GÖKPINAR, R. (2004). "Kamu Hizmetlerinin Sunumunda E-Devletle İlgili Yeni Gelişmeler: Tümüleşik E-Devlet Sistemlerine Doğru", D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, 19 (1): 71-89.
9. CAGLIANESE, C. (2004). "E-Rulemaking: Information Technology and Regulatory Policy: New Directions In Digital Government Research", Report for Regulatory Policy Program Center for Business and Government, John F. Kennedy School of Government Harvard University, <http://www.hks.harvard.edu/mrcbg/rpp/>

- erulemaking/papers_reports/E_Rulemaking_Report2004.pdf, 14.09.2017.
10. CAN, A. (2016). "50 Milyon Kişinin Kimlik Bilgisinin İnternette Paylaşılması Panik Yarattı", <http://www.hurriyet.com.tr/50-milyon-kisinin-kimlik-bilgisinin-internette-paylasilmasi-panik-yaratti-40082092>, 05.04.2017
 11. CANPOLAT, H. ve CANGİR, M. (2010). "Değişen Dünyada Kamu Yönetiminin Geleceği ve Türkiye'nin Reform Gündemi: Devletin Daha Fazla Demokratikleşmesi", Türk İdare Dergisi, (466): 25-45.
 12. ÇAPAR, F. ve VURAL, Ö. F. (2013). "E-Devletleşme Önündeki Engel: Dijital Eşitsizlik", International Journal Of Human Sciences, 10 (1): 1674-1692.
 13. ÇELEN, F. K. ÇELİK, A. ve SEFEROĞLU, S. S. (2-4 Şubat 2011). "Türkiye'deki E-Devlet Uygulamalarının Değerlendirilmesi", Akademik Bilişim, İnönü Üniversitesi Malatya.
 14. ÇETİNKAYA, E. (2-4 Mayıs 2012). "Dijital Bölünme: Yeni İletişim Teknolojileri ve Yeni Eşitsizlikler", Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Dönüşüm, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 194-205.
 15. DAĞTAŞ, E. (8-10 Kasım 2007). "İnternet, Katılımcı Demokrasi Ve Yurttaşlık Hakları", XII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 254-266, Ankara.
 16. DELİBAŞ, K. ve AKGÜL, A. E. (2010). "Dünyada ve Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları: Türkiye'de E-Demokrasi ve E-Katılım Potansiyelleri", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 101-144.
 17. DEMİRHAN, Y. (2011). "Devlet ve Teknoloji İlişkisinin Boyutları", KAYFOR 2010, TODAİE, 343-360, Ankara.
 18. DEMİRHAN, Y. ve TÜRKOĞLU, İ. (2014). "Türkiye'de E-Devlet Uygulamalarının Bazı Yönetimsüreçlerine Etkisinin Örnek Projeler Bağlamında Değerlendirilmesi", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 10 (22): 235-256.
 19. DOĞAN, K. C. ve USTAKARA, F. (2013). "Kamuda Bir Yapılanma Dönüşümü Olarak E-Devlet Ve E-Yönetişim İlişkisi Üzerine", Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2 (3): 1-11.
 20. DURAL, A. (2011). "Mutlu Vahşiden Bilgi Çağına: Liberal Ahlak-Siyasal Özgürleşme-Teknolojik Diktatörlük Tartışması", KAYFOR 2010, TODAİE, 66-87, Ankara.
 21. DÜLGER, M. V. (2016). "Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Türk Ceza Kanunu Bağlamında Kişisel Verilerin Ceza Normlarıyla Korunması", Journal of İstanbul Medipol University School of Law, 3 (2): 101-167.
 22. DPT (2005). "E-dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı: Değerlendirme Raporu", Rapor no: 4, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep/e-dtr/deger04.pdf>, 17.01.2017.
 23. Elektronik Haberleşme Kanunu Kanun Numarası : 5809 Kabul Tarihi : 5/11/2008 Yayımlandığı R.Gazete : Tarih: 10/11/2008 Sayı:27050 (Mük.) Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 48
 24. ERDOĞAN, M. (1999). Anayasal Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş), Siyasal Kitabevi, Ankara.
 25. GIRIFFIN, D. ve HALPIN, E. (2005). "An Exploratory Evaluation Of UK Local E-Government From An Accountability Perspective", The Electronic Journal of e-Government, 3 (1): 13-28.
 26. GİRAY, F. (2010). "Yolsuzlukla Mücadelede E-Devlet ve Türkiye'deki

- Durum”, Sosyoekonomi, (Temmuz-Aralık).
27. GÖZLER, K. (2012). İdare Hukukuna Giriş, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
28. GÖZLÜGÖL, S. V. (2013). “Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17 (1-2): 1423-1453.
29. GÖZÜBÜYÜK, Ş. ve TAN, T. (2014). İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
30. GRUENING, G. (2001). “Originand Theoretical Bases of New Public Management”, International Public Management Journal, 4 (1): 1-25.
31. GÜNDAY, M. (2003). İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara.
32. GÜNER, H. (2011). “Kişi Özgürlükleri ve CMK Kapsamında Ulusal Yargı Ağı Projesi”, KAYFOR 2010: Kamu Yönetimi ve Teknoloji, 487-498, Ankara: TODAİE.
33. GÜRSEL, Ö. (2010). “Anayasa Mahkemesine Göre E-Hukuk Devletinin Konumu ve Yargının Önemi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 81-134.
34. GÜZELSARI, S. (2004). “Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları”, Tartışma Metinleri Serisi, Ankara, AÜ.
35. HASDEMİR, T. A. ve KARABACAK, Z. İ. (2011). “Yargı, Teknoloji ve İletişim: Zorlu Bir Ortaklıkta Halkla İlişkiler Uygulamaları”, KAYFOR 2010, 459-472, Ankara: TODAİE.
36. HÜRRIYET (2017). “ABD’de Robot Dehşeti Yaşlı Kadını Öldürdü haberi”, <http://www.hurriyet.com.tr/abdde-robot-dehseti-yasli-kadini-oldurdu-40399497>, 18.03.2017.
37. HÜRRIYET (2009). “687 Bin Öğretmenin Kimlik Bilgileri Çalındı”, <http://www.hurriyet.com.tr/687-bin-ogretmenin-kimlik-bilgileri-calindi-10988928>, 12.07.2017.
38. İNCE, M. (2001). “Elektronik Devlet :Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar”, Ankara: DPT.
39. İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi Ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun KanunNumarası : 5651 Kabul Tarihi : 4/5/2007 Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 23/5/2007 Sayı : 26530 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 46
40. İZGİ, M. C. (2014). “Mahremiyet Kavramı Bağlamında Kişisel Sağlık Verileri”, Türkiye Biyoetik Dergisi, 1 (1): 25-37.
41. JAEGER, P. T. ve THOMPSON, K. M. (2004). “Social Information Behavior and Democratic Process: Information Poverty, Normative Behavior, and Electronic Government Inthe United States”, Library And Information Scienc eResearch, 23 January 2004.
42. JAYASHREE, S. ve MARTHANDAN, G. (2010). “Governmentto E-government to E-society. Journal of Applied Sciences”, <http://scialert.net/abstract/?doi=jas>, 17.03.2017
43. KARAÇOR, S. (2009). “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi, Yönetim ve Ekonomi”, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, 16(2).
44. KARAGÜLMEZ, A. (2010). “Elektronik Devlet Kavramı”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (TAAD) (2): 449-476.
45. KAYPAK, Ş. (2010). “E-Dönüşüm Sürecinde E-Devlet Yapılanması ve Antakya Belediyesine Yansıması”, 8. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 28-31 Ekim 2010, 257-272, İstanbul.

46. KESKİN, İ. (2011). “E-Devlet Uygulamalarının Kamu Yönetiminde Şeffalaşmaya Etkisi”, Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 1715-1728, Saraybosna.
47. KETİZMEN, M. ve ÜLKÜDEMİR, Ç. (2007). “E-Devlet Uygulamalarında Kişisel Verilerin Korunması”, XII. Türkiye’de İnternet Konferansı, 8-10 Kasım 2007, 189-193, Ankara.
48. Kişisel Sağlık Verileri ve Mesleki Yaklaşımlar Çalıştayı Yapıldı, https://ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=67288fc4-9232-11e7-b66d-1540034f819cve1534-D83A_1933715A=fa1323321dc05f397085804bc21935760ffab926. Erişim : 05.11.2017
49. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kanun Numarası : 6698, Kabul Tarihi : 24/3/2016, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 7/4/2016 Sayı : 29677 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 57
50. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Uygulaması <http://www.kvkk.gov.tr/yayinlar/K%C4%B0%C5%9E%C4%B0SEL%20VER%C4%B0LER%C4%B0N%20KORUNMASI%20KANUNU%20VE%20UYGULAMASI.pdf>.
51. KÖSECİK, M. ve KARKIN, N. (2004). “E-devlet: Amaçlar, Sorunlar ve Uygulamalar”, (Ed.) YILMAZ, A. ve ÖKMEN, M. içinde, Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.
52. LANE, J. E. (2000). “The Public Sector: Concepts, Models and Approaches”, London: Sage Publications.
53. MARAŞ, G. (2011). “Kamu Yönetimlerinde E-Devlet ve E-Demokrasi İlişkisi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (37): 121-144.
54. ÖMÜRGÖNÜLŞEN, U. (2003). “Kamu Sektörünün Yönetim Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği”, (Ed) ACAR, M. Ve ÖZGÜR, H., Çağdaş Kamu Yönetimi II 4-44, Nobel, Ankara.
55. ÖZCİVELEK, R. (2003). “Dünyada ve Türkiye’de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir Sorgulama”, http://www.uzay.tubitak.gov.tr/tubitak_Uzay/yayinlar/ict_euasias_2003_bld_R_Ozcivelek.pdf, 13.03.2017.
56. PARLAK, B. ve SOBACI, Z. (2010). Kuram ve Uygulamada Kamu Yönetimi, Ulusal ve Küresel Perspektifler, 3. Baskı, Bursa.
57. PAPACHARISSI, Z. (2002). “The Virtual Sphere: The Internet As Public Sphere”, New Media ve Society, 4(1).
58. SGK Verilerinin Kullanımına, Paylaşılmasına ve Korunmasına İlişkin Usul ve Esaslar : Sayı: 99604924/990/-15083905, 26/10/20)
59. SNELLEN, I. (2002). “Electronic Governance: Implications For Citizens, Politicians, And Public Servants”, International Review of Administrative Sciences, 68:183-198.
60. SOBACI, M. Z. (2012). E-Devlet: Kuramsal Bir Bakış. (Ed) SOBACI, M. Z., ve YILLDIZ, M. E-devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler, 3-37, Nobel Yayınları, Ankara.
61. SOBACI, M. Z. (2014). İdari Reform ve Politika Transferi: Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı, Dora Basım Yayım Dağıtım, Bursa.
62. Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği, Kabul Tarihi: 25.05.2007 Resmi Gazete: 26532
63. STOWERS, G. N. L. (2001). “Commerce Comes to Government on the Desktop: E-Commerce Applications in the Public Sector”, The Pricewaterhouse Coopers Endowment for The Business of Government, 7 www.endowment.pwcglobal.com/pdfs/StowerReport.pdf. 18.10.2017

64. ŞAHİN, A. (2008) Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve E-Devlet, Çizgi Kitabevi, Konya.
65. TATAROĞLU, M. ve COŞKUN, B. (2005). “Bilgi İletişim Teknolojileri ve E-Devletin Etik Açısından İrdelenmesi”, <http://www.etikturkiye.com/Etik/kyone tim/Tataroglu.pdf>, 21.04.2017.
66. TATAROĞLU, M. (2009). “E-Devlet'te Kullanılan Gözetim ve Kayıt Teknolojilerinin Mahremiyet Üzerinde Etkileri”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 1 (18): 95-120.
67. T.C. Kalkınma Bakanlığı (2015). “2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı”, file:///C:/Users/user/Downloads/20152018_bilgi_toplumu_stratejisi_ve_eylem_plani.pdf.
68. T.C. Anayasası, Kanun No: 2709 Kabul Tarihi: 9 /11/ 1982, Resmi Gazete Sayı: 17863, Resmî Gazete: Tarih : 9/11/1982
69. TOKER, M. (2002). Mali Saydamlık ve Türkiye, Sayıştay Başkanlığı.
70. TÖRENLİ, U. (2005). “E-Devletin Ekonomi-Politikğine Giriş: Kullanıcı Dostu Ortamlarda Sanallaşan Kamu Hizmetleri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60 (1): 191-224.
71. TUNCER, A., ve USTA, S. (2013). “İki Kriz Arasında Yönetim: Yeni Kamu İşletmeciliği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30):181-195.
72. TURAN, E. R. (2011). “Bir Yazgı ve Tehlike Olarak Teknoloji”, Kamu Yönetimi ve Teknoloji, KAYFOR 2010, 61-65, Ankara: TODAİE.
73. Tüm Sağlık Bilgileri E-Nabızda Toplanacak, <http://www.karar.com/saglik-haberleri/tum-saglik-bilgileri-e-nabizda-toplanacak>, 03.04.2017.
74. Türk Ceza Kanunu Kanun Numarası : 5237 Kabul Tarihi : 26/9/2004
75. Türkiye Ulusal Bilgi Sistemi Genel Esaslar, <file:///C:/Users/user/Desktop/T%20Ulusal%20Bilgi%20Sistemi%20Esaslar%20B1.pdf>.
76. UÇKAN, Ö. (2003). E-Demokrasi ve Türkiye, Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılanması İçin Strateji ve Politikalar-I, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
77. UÇKAN, Ö. (2002). “E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü”, VIII. Türkiye’de İnternet Konferansı, 19-21 Aralık 2002.
78. UĞUR, A. A. ve ÇÜTCÜ, İ. (2009). “E-Devlet Ve Tasarruf Etkisi Kapsamında Ve Dop Projesi”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1(2): 1–20.
79. ÜNAL, F. ve KİRAZ, İ. (2016). “Türkiye’de E-Devlet Uygulamalarının Kamu Hizmetlerinin sunumunda Etkinliği: Adalet Bakanlığı UYAP Bilişim Sistemi Örneği” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Afro-Asya Özel Sayısı), 437-450.
80. ÜSTÜNER, Y. (2010). “Kamu Yönetimi ve Teknoloji”, ASLAN O. E.
81. SAVAŞKAN AKDOĞAN N. TANGÖR, H. MİMAROĞLU, Ö. ve ATUNOĞLU, A. içinde, Kamu Yönetimi ve Teknoloji KAYFOR, 4-11, Ankara: TODAİE.
82. VURAL, Y. (2007). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Sızma Testleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
83. YAVUZ, N. (2015). Dijital Çağ Yönetişimi: Kamu Yönetiminde İhtiyaç Temelli Bütünleşme Çabası, s.273-293 (Ed) KÖSEOĞLU Ö. Ve SOBACI M. Z., Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları: Yeni Kamu İşletmeciliği ve Ötesi, Dora, Bursa.

84. YILDIRIM, U. ve ÖNER, Ş. (2004). “Bilgi Toplumu Sürecinde Yerel Yönetimlerde Eğitim-Bilişim Teknolojisinden Yararlanma: Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları”, The Turkish Online Journal of Educational Technology, 3(1): 49-60.
85. YILDIZ, H. (2013). “Hukuk Devleti’nin Gelişim Sürecinde Mülk Devleti ve Polis Devletinin Yeri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15 (2): 211-230.
86. YILDIZ, M. ve KARAKAYA POLAT, R. (2012). “Türkiye’deki E-Devlet Araştırma Ve Uygulamalarının Eleştirel Bir Değerlendirmesi ve Öneriler”, s.572-673, (Ed) SOBACI,M.Z. ve YILDIZ, M., E-devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler, Nobel Yayınları, Ankara.
87. YİĞİT ŞAKAR, A. (2011). “Türkiye’de E-Devlet Uygulamalarının Vergihukuku Alanına Yansımaları: E-Haciz Uygulaması”, Çözüm Dergisi, 69-87.
88. YÜCESAN ÖZDEMİR, G. (2011). “Kamu Hizmeti Bir Tuş Kadar Yakın: Teknoloji ve Yurttaşlık Üzerine Notlar”, KAYFOR, 12-17, Ankara, TODAİE.
89. ZENGİN, A.Ş. (2015). Özel Hastaneler Sektörü, İş Bankası Yayınları.